

SID

سرویس های ویژه

سرویس ترجمه تخصصی

کارگاه های آموزشی

بلاگ مرکز اطلاعات علمی

سامانه ویراستاری STES

فیلم های آموزشی

کارگاه های آموزشی مرکز اطلاعات علمی

مقاله نویسی علوم انسانی

اصول تنظیم قراردادها

آموزش مهارت های کاربردی در تدوین و چاپ مقاله

بررسی نقش خانواده در پیشگیری از آسیب‌های اجتماعی و فرهنگی نوجوانان

شیوا صالحی^۱، مرضیه دهقانی^۲

چکیده

از آن‌جا که خانواده نقش اساسی را در پیشگیری از آسیب‌های اجتماعی و فرهنگی و همچنین در تاثیرگذاری بر نوجوانان قبل از ورود به نظام تعلیم و تربیت رسمی دارد، هدف از این نوشتار بررسی نقش خانواده در پیشگیری از آسیب‌های اجتماعی و فرهنگی نوجوانان است که به روش تحلیلی - کتابخانه‌ای به آن پرداخته شده است. در ابتدا مفهوم پیشگیری و به دنبال آن خانواده و نوجوانان و در پی آن آسیب‌های اجتماعی مورد تحلیل و واکاوی قرار گرفت. در پایان، ضمن بحث و نتیجه‌گیری، چنین استدلال می‌شود که در مطالعات مرتبط با خانواده هر چند، این موضوع از ابعاد مختلفی مورد بررسی بوده، لیکن در اینجا نقش خانواده در پیشگیری از آسیب‌های اجتماعی و فرهنگی نوجوانان مورد تاکید قرار گرفته است اما در این پژوهش بیشتر به بعد اجتماعی توجه شده است و همچنین انواع آسیب‌های اجتماعی از قبیل سرقت، اعتیاد به مواد مخدر، طلاق، روسپیگری و خودکشی بررسی و واکاوی شدند. در نهایت چنین بیان شد که به دلیل اهمیت فوق‌العاده موضوع خانواده باید ضمن توجه بر خانواده پژوهش‌ها در این زمینه نیز مورد توجه قرار گیرد.

واژگان کلیدی: خانواده، آسیب‌های اجتماعی، نوجوانان

^۱ نویسنده مسئول، دانشجوی کارشناسی ارشد برنامه‌ریزی درسی، نشانی: بزرگراه جلال‌آل‌احمد، روبروی کوی نصر، دانشکده روان‌شناسی و علوم تربیتی دانشگاه تهران،

گروه برنامه‌ریزی درسی، shiva.salehi@ut.ac.ir

^۲ استادیار برنامه‌ریزی درسی، دانشکده روان‌شناسی و علوم تربیتی دانشگاه تهران dehghani_m33@ut.ac.ir

Evaluation of Role of Family in Prevention of Social and Cultural Damages to Adolescents

Shiva Salehi^{1*}, Marzie Dehghani²

1. MSc Student of Curriculum Planning, Department of Psychology and Educational Sciences, Tehran University, Tehran, Iran
2. Assistant Professor, Curriculum Planning, Department of Psychology and Educational Sciences, Tehran, Iran (Email: Dehghani_m33@ut.ac.ir)

***Corresponding Author:** Shiva Salehi (Address: Jalal Al Ahmad Highway; Email: Shiva.salehi@ut.ac.ir)

Abstract

Given the fundamental role of family in prevention of social and cultural damages and their effects on adolescents before their enter to a formal academic system, this study aimed to evaluate the role of family in prevention of social and cultural damages to adolescents with an analytical-library method. The concept of prevention, family and the teens, and subsequent social damages were analyzed and assessed. After discussion and conclusion, it was concluded that in the family-based studies, key roles of family in preventing social and cultural damages were demonstrated. However, more attention was paid to the social dimension and social damages, such as rubbery, addiction, divorce, prostitution and suicide in the present research. Nevertheless, this issue can be assessed from various dimensions. According to the results of this study, it is suggested that relevant studies be conducted to closely consider this subject due to its significant importance in society.

Keywords: Family, Social Damages, Adolescents

هر روزه در سراسر جهان کودکان و نوجوانان بسیاری در معرض خطرهایی قرار می‌گیرند که رشد و تحول آن‌ها را با دشواری مواجه می‌سازد. از جمله عوامل اساسی شکل‌گیری شخصیت نوجوان در خانواده است و پدر و مادر بهترین الگوها هستند که کودک آداب و رسوم، نحوه برخورد و ارتباط با محیط و بسیاری از واکنش‌های اجتماعی را از والدین می‌آموزد هم‌چنان که برنامه اجلاس جهانی سران ملل متحد می‌گوید کودکان برای رشد کامل و هماهنگ شخصیت خود باید در محیط خانواده، فضای شاد و دارای عشق و تفاهم پرورش یابند (پرویزی ۱۳۸۹؛ به نقل از سازمان ملل متحد، ۲۰۰۱). بنابراین روشن می‌گردد خانواده تاثیر زیادی بر روی کودکان دارد و در صورتی که خانواده دارای کارکردی مطلوب باشد بهترین مکان برای پیشگیری از انحرافات است.

از نظر "دورکیم" خانواده به مفهوم اعم شامل گروه‌ها و اجتماعات و تجمع‌های گسترده است که لزوماً بین ایشان روابط خویشاوندی برقرار نیست (فریدکیان، ۱۳۸۹).

آسیب‌شناسی اجتماعی مطالعه نابهنجاری‌ها و آسیب‌های اجتماعی نظیر بیکاری، اعتیاد، فقر، خودکشی، روسپی‌گری، طلاق، ولگردی، گدایی، بی‌بندوباری همراه با علل و شیوه‌های پیشگیری و درمان آن‌ها و نیز شرایط بیمارگونه‌ی اجتماعی است (ستوده، ۱۳۹۴). در رابطه با نقش خانواده در پیشگیری از آسیب اجتماعی فرزندان تحقیقات زیادی صورت گرفته است از جمله:

فریدکیان (۱۳۸۹) به بررسی اختلال در کارکردهای خانواده و تاثیر آن بر اعتیاد فرزندان پرداخته است. جامعه آماری شامل دو گروه افراد معتاد و سالم که از دو جمعیت استفاده کرده است که عبارتند از: مرکز ترک اعتیاد معتادان خود معرف شهید فامیلی (برای جامعه معتادان) و جوانان شرکت‌کننده در کلوپ جوانان پارک گلستان (برای جامعه سالم). روش نمونه‌گیری سرشماری است. روش این تحقیق از نوع علی - مقایسه‌ای است. برای جمع‌آوری اطلاعات از پرسش‌نامه استفاده شده است. نتایج پژوهش نشان داد که اختلال در کارکردهای خانواده از قبیل اعتیاد والدین، طلاق و نزاع‌های دائمی بین اعضای خانواده به خصوص پدر و مادر جزء مهم‌ترین عوامل خانوادگی هستند که اعتیاد بین فرزندان را سبب می‌شوند.

رابری، نعمت‌اللهی و نوحی (۱۳۹۱) به بررسی نقش خانواده در اعتیاد فرزندان از دیدگاه مادران دارای فرزند معتاد شهر تهران پرداخته‌اند. نمونه این تحقیق شامل ۲۰۰ مادر بین ۴۰ تا ۷۰ سال بود که بنا به گفته خود مادران فرزند معتاد به مواد مخدر داشتند که این مادران به روش نمونه‌گیری خوشه‌ای انتخاب شدند. نوع پژوهش توصیفی و تحلیلی است. برای جمع‌آوری اطلاعات از پرسش‌نامه استفاده شده است. نتایج پژوهش نشان داد که آگاهی مادران به میزان زیادی می‌تواند از اعتیاد فرزندان پیشگیری نماید.

فاضلی‌نیا (۱۳۸۰) به بررسی نقش خانواده و مدرسه در آسیب‌زایی اجتماعی نوجوانان کانون اصلاح و تربیت شهر تهران پرداخته است. نتایج پژوهش نشان داد که: مسائل خانوادگی از مهمترین عوامل آسیب‌زایی اجتماعی است و عوامل آسیب‌زایی اجتماعی در مدرسه، شکست تحصیلی و برخورد نامناسب اولیای مدرسه می‌باشد و همچنین بین جنسیت و نوع جرم رابطه وجود دارد به نحوی که دختران معمولاً جرم‌های خلاف اخلاقی را نشان داده‌اند.

نگراوی (۱۳۸۰) به بررسی نقش خانواده و مدرسه در آسیب‌زایی روانی - اجتماعی کودکان و نوجوانان کانون اصلاح و تربیت اهواز پرداخته است. نتایج پژوهش نشان داد که سه عامل استخراج گردید که عامل اول ویژگی‌های خانوادگی و عامل دوم روش‌های تربیتی خانوادگی و عامل سوم ویژگی‌های تحصیلی را می‌سنجد مشخص گردید که سهم خانواده در آسیب‌زایی روانی - اجتماعی کودکان و نوجوانان کانون اصلاح و تربیت بیش از سهم مدرسه می‌باشد و همچنین مشخص گردید که بین شکست تحصیلی، تنبیه در مدرسه، تحصیلات والدین، روش‌های تربیتی خانواده، سابقه درگیری مددجویان در مدرسه با آسیب‌زایی روانی و اجتماعی مددجویان کانون اصلاح و تربیت رابطه معنی‌داری وجود دارد.

رئیس (۱۳۸۲) به بررسی مقایسه‌ای نقش خانواده در بزهکاری نوجوانان فراری از منزل و نوجوانان غیر بزهکار شهر تهران در سال تحصیلی ۱۳۸۲ پرداخته است. نتایج پژوهش نشان داد که: بین روابط عاطفی، وضعیت اقتصادی، میزان اعتقادات، میزان تحصیلات خانواده و همچنین وجود اختلاف و مشاجره در خانواده و میزان استفاده اعضای خانواده از محصولات فرهنگی با فرزندان و بزهکاری نوجوانان رابطه وجود دارد.

چنانچه در تحقیقات بالا روشن است خانواده از جمله نقش‌های اساسی را در تربیت نوجوانان و پیشگیری از آسیب‌های اجتماعی دارد به همین دلیل در این پژوهش تلاش شده است نقش خانواده در پیشگیری از آسیب‌ها با توجه به پژوهش‌های دیگران با دقت بیشتری مورد واکاوی قرار گیرد. لذا ابتدا مفهوم پیشگیری و سپس خانواده و به دنبال آن نوجوان مورد بررسی قرار گرفت و در پی آن آسیب اجتماعی و انواع آن شامل: سرقت، اعتیاد، طلاق و خودکشی بررسی شده است.

روش

در این پژوهش به صورت کتابخانه‌ای به تحلیل و تفسیر نقش خانواده در پیشگیری از آسیب اجتماعی فرزندان پرداخته شده است.

مفهوم پیشگیری

پیشگیری در ادبیات محاوره‌ای یعنی جلوگیری از وقوع یک اتفاق. لغت‌شناسان نیز همین معنا برای پیشگیری در نظر گرفته و پیشگیری را به معنای جلوگیری، دفع و منع کردن دانسته‌اند و در اصطلاح جرم‌شناسی پیشگیری یعنی با استفاده از فنون مختلف از وقوع بزهکاری جلوگیری کردن و هدف آن به جلوی جرم رفتن و پیشی گرفتن از بزهکاری است و پیشگیری در دو گستره قابل تعریف است: گستره وسیع یا عام و گستره محدود یا خاص. در گستره وسیع هر اقدامی اعم از کیفی یا غیرکیفی که برای مقابله با جرم و با هدف کاهش میزان ارتکاب جرم صورت گیرد در مفهوم پیشگیری می‌گنجد. در گستره محدود یا خاص پیشگیری غیرکیفی مطرح است این نوع پیشگیری در نظر دارد امکان وقوع جرم و بزهکاری را غیرممکن یا دشوار نموده و عوامل معینی جرم‌زا را تحدید نماید.

مفهوم خانواده

فرهنگ عمید خانواده را کوچکترین واحد اجتماعی که شامل پدر، مادر و فرزندان آنان است تعریف کرده است و فرهنگ معین خانواده را مجموعه افرادی دارای پیوند سببی و نسبی که در زیر یک سقف زندگی می‌کنند تعریف کرده است و همچنین دانشنامه روانشناسی خانواده را یک واحد زیستی دانسته است که تشکیل آن مبتنی بر روابط زناشویی است که براساس آن افراد دارای رابطه‌ی نسبی و سببی بوده و با یکدیگر خویشاوند هستند.

خانواده یکی از مهم‌ترین گروه‌های اولیه است. بدان لحاظ که اعضای آن نه به دلیل اهداف رسمی که برای مقاصد عاطفی با هم در ارتباط هستند و نوع روابط آن‌ها نیز غیررسمی، عاطفی و چهره به چهره می‌باشد. اگرچه خانواده در مقایسه با سایر گروه‌های اجتماعی، گروهی کوچک محسوب می‌شود، در عمل پایه و اساس تمامی نهادهای اجتماعی دیگر مانند نهادهای اقتصاد، آموزش و پرورش، مذهب و حتی حکومت نیز در خانواده گذاشته می‌شود (برهانی، ۱۳۸۲). در این باره پرات (به نقل از امینی، ۱۳۷۹) می‌گوید: خانواده پایه واحدی است که سلامت روانی افراد در آن شکل می‌گیرد و همچنین در تأمین بهداشت روانی و مراقبت و حمایت از سلامتی افراد خود نقش بسیار تعیین‌کننده دارد. بخش مهمی از این نقش، به دلیل اهمیت ارتباط که بزرگترین عامل موثر بر سلامت انسان و رابطه‌ی وی با دیگران می‌باشد، است.

خانواده در دوره مدرنیته تغییراتی کرده است شامل: (۱) امکان زندگی خصوصی: یکی از تأثیرات مدرنیسم زندگی خصوصی بوده است که استقلال فردی و عدم وابستگی به دیگران یکی از مولفه‌های آن است. یکی از تفاوت‌های زندگی سنتی و مدرن تقسیم کار

بین افراد است و افراد با موقعیت‌های اجتماعی زیادی روبرو می‌شوند. ۲) مشکلات در تامین عاطفه: نهاد خانواده که با احساس تعلق نزدیک به دیگران مانع سرخوردگی‌های روحی و روانی می‌شود. همچنین در خانواده نوعی حس بشردوستانه از همبستگی و وابستگی اقتصادی شکل می‌گیرد. کونینگ بر این باور است که صمیمیت مشخصه اساسی و غیرقابل تفکیک خانواده است که آن را از بقیه متمایز می‌سازد اما یکی از خسارت‌های جامعه مدرن که خانواده را از شکل آرامش خارج کرده است ساروخانی معتقد است که اگر خانواده در کارکرد عاطفی خود دچار مشکل شود به خانواده‌ای تبدیل می‌شود که اعضای آن نه بر اساس عاطفه بلکه براساس فیزیکی مجبور خواهند بود کنار یکدیگر زندگی کنند.

در نتیجه مدرنیته شدن شکل خانواده هم تغییر کرده است و امروزه بیشتر خانواده‌ها هسته‌ای شده‌اند شامل پدر و مادر و فرزندان است که دارای پیوندی با شبکه خویشاوندی است و این تغییر شکل تبعاتی هم به دنبال داشته است که مانعیت در ارائه کارکرد تامین و محافظت از اعضای سالخورده است یکی دیگر از تبعات مدرنیته شدن تغییرات کارکردی است که در گذشته خانواده تنها واحد اقتصادی به شمار می‌آمد هم نقش تولیدکننده و هم مصرف‌کننده داشت و پسران شغل پدر را ادامه می‌دادند اما امروزه هویت گرفتن از خانواده جایگاه قبلی خود را از دست داده است و وسایل ارتباط جمعی به صورت رقیب برای جامعه‌پذیری جوانان در محیط خانواده درآمده‌اند و همچنین امروزه پدرسالاری ارزش خود را از دست داده است و به سوی خانواده برابری یافته در حال حرکت‌اند و حتی شکل ازدواج هم تغییر کرده است در گذشته ابتدا خواستگاری توسط آشنایان نزدیک پسر انجام می‌شد و سپس مراحل بعدی انجام می‌شد اما امروزه نقش عشق و عاطفه را نمی‌توان نادیده گرفت و ازدواج را امروزه با مشورت با والدین انجام می‌دهند و با توجه به میل و علاقه باطنی دختر و پسر ازدواج انجام می‌گیرد (فسایی و همکاران، ۱۳۹۲).

خانواده موفق خانواده‌ای است که زن و شوهر نسبت به تفاوت‌های رفتاری، ارتباطی و نگرشی خانواده‌های خود آگاهی داشته و آن‌ها را بدون تعصب می‌پذیرند و بدون اینکه به آن فکر کنند به دنبال حل آن می‌روند و این به معنای عدم تضاد نیست بلکه منظور اختلاف سالم سازنده بوده و ظرفیت قبول آن نشانه صمیمیت و سلامت خانواده است (برنادشواو، ۱۳۷۲). و از طرفی می‌توان خانواده را به متعادل و متزلزل تقسیم کرد منظور از خانواده متعادل سازمان فاقد عیب و نقص نمی‌باشد بلکه این مفهوم به شبکه‌ای از روابط متقابل اطلاق می‌گردد که اعضای آن درگیر با مشکلات و موانع احتمالی بوده و ضعف‌های کم و بیش قابل اعتنایی دارد لیکن در مقابله با مسئله شیوه منطقی اتخاذ می‌کنند اما خانواده متزلزل خانواده‌ای است که از هدف اصلی خویش بازمانده و آرمانش را از دست داده است (برهانی، ۱۳۸۲).

مفهوم خانواده از دیدگاه جامعه‌شناسان هم بررسی شده است: از نظر جامعه‌شناسان فرآیند اجتماعی شدن افراد از خانواده شروع می‌شود. خانواده برای فرزندان کم سن و سال معرف همه دنیایی است که او را احاطه کرده است. تصویری که فرد از خود می‌سازد انعکاسی است که اعضای خانواده نسبت به او دارند. به طوری که می‌توان گفت تصویری که فرد از خود و نیز از جهان پیرامون و از افرادی که در پیرامون او هستند به طور مستقیم تحت تاثیر نظر تاثیر خانواده او می‌باشد. ارزش‌هایی که فرد می‌پذیرد و نقش‌هایی که از او انتظار می‌رود ایفا کند در بدو امر در درون روابط خانوادگی آموخته می‌شود و فرزند خانواده آن‌ها را فرامی‌گیرد. از تعاریف فوق تعریف سوم مقبول‌تر می‌باشد چون بدون وجود فرزندان به زن و مردی که ازدواج می‌کنند عنوان خانواده صدق می‌کند.

مفهوم نوجوانی

با آن که آدمی در پایان دوره کودکی با محیط خود سازش یافته به نظر می‌رسد، معذک هنوز فردی است که به مرحله‌ی نهایی تحول و گسترش خود نرسیده است. پایان دوره کودکی، آغاز دوره بزرگسالی است که هر انسانی در جریان یک تحول طبیعی با عبور از آن به احراز تعادل نهایی نایل می‌آید. از لحاظ روانشناسی ژنتیک در تحول روانی فرد آدمی، دوره مهمی وجود داد که بین دوران کودکی و بزرگسالی قرار می‌گیرد و به دوره نوجوانی مرسوم است. نوجوانی، معرف مرحله تغییر عمیقی است که کودک را از بزرگسال جدا می‌سازد، این مرحله واقعا به معنای دگرگون شدن است. چه در چنین دوره‌ای نوجوان دائما در حال تغییر است و

حتی خود وی با مشکل روبرو است و مسائل و مشکلات دوره نوجوانی اساس نظریه‌های مختلف در حیطه روان‌شناسی می‌باشد فروید در مورد نوجوانی از مرحله و دوره صحبت به عمل نمی‌آورد بلکه بیشتر آن را یک بحران می‌داند که همراه با تغییرات فیزیولوژیکی است و همچنین نوجوان می‌خواهد مستقل شود و وظیفه در این مرحله سازش دادن شخصیت با شرایط جدیدی است که براساس تغییرات بدنی به وقوع پیوسته‌اند (منصور، ۱۳۶۸).

در دوره کودکی و نوجوانی مرگ والدین یا جدایی والدین با آثار نامطلوب همراه است و احتمال افزایش مسائل هیجانی بعدی، به خصوص آسیب‌پذیری بیشتر در مقابل افسردگی وجود دارد. فقدان یک رابطه گرم و صمیمی با والدین در سال‌های نخست زندگی می‌تواند تاثیر عمیقی بر رشد هیجانی و اجتماعی بعدی بگذارد. یکی از دلایل این امر این می‌باشد که عدم وابستگی به والدین نتایج طولانی‌مدت دارد و یکی از نتایج مهم آن عدم امنیت عاطفی برای کودک می‌باشد (برهانی به نقل از اتکینسون، ۱۳۸۰). در صورتی که کودک در سال‌های نخست والدینش را از دست بدهد به عدم رشد اجتماعی دچار می‌شود و تحقیقات نشان می‌دهد نوجوانانی که دارای روابط خانوادگی گرم می‌باشند در مقابل تنیدگی‌ها دچار مشکل کمتری نسبت به نوجوانانی که فاقد این حمایت هستند می‌شوند (چاووشی‌فر، ۱۳۷۹).

کارکردهای خانواده

ملکی (۱۳۹۵) معتقد است وجود یک نهاد اجتماعی کارکردهای متعددی را در ضمیر خویش دارد. خانواده نیز دارای کارکردهای مثبت و منفی است.

کارکردهای مثبت

با توجه به جستجوی محقق موارد زیر به عنوان اولویت انتخاب شده‌اند.

تربیت فرزندان: نقش اصلی و اساسی در تربیت فرزند برعهده خانواده نهاده شده است حتی امروزه با گسترش شیرخوارگاه‌ها از نقش اساسی خانواده در رابطه با تربیت فرزندان کاسته نشده است. بنابراین بر والدین است که با آموزش و مهارت پیدا کردن در روش‌های تربیتی، فرزندان سالمی به اجتماع تحویل نمایند.

تامین نیازهای اعضای خانواده: از اساسی‌ترین کارکردهای خانواده که در شرایط امروزی از اهمیت بالایی برخوردار می‌باشد توجه به نیازهای اعضای خود و بررسی شیوه‌های برآوردن منطقی آن‌ها است. از جمله نیازهای اعضای خانواده عبارتند از: نیازهای جسمی، روانی، اخلاقی، فرهنگی، اجتماعی و ...

پیشگیری از اعمال مجرمانه: از نظر جرم‌شناسی یکی از کارکردهای خانواده این است که خانواده با به وجود آوردن امنیت و آرامش از عوامل بازدارنده جرم می‌باشد (ملکی، ۱۳۹۵؛ به نقل از نجاتی، ۱۳۷۱). خانواده با نظارت و کنترلی که بر اعضای خود اعمال می‌نماید فعالیت‌های آن‌ها را جهت‌دار و معنی‌دار می‌نماید.

جامعه‌پذیری فرزندان: در آشنایی کودک با جامعه و فرهنگ‌پذیری وی خانواده نقش اساسی دارد. خانواده به عنوان اولین آموزشگاه، فرزندان را با دنیای پیرامون و اجتماع آشنا می‌نماید و تعامل کودک با جامعه را فراهم می‌نماید. خوب و بد امور را آموزش می‌دهد و آمادگی لازم جهت قبول مسئولیت عمومی در فرزندان را شکل می‌دهد. در خانواده کودک با نحوه عمل به آداب و رسوم و فرهنگ را می‌آموزد.

تکوین شخصیت کودکان: شخصیت یعنی مجموعه صفاتی که انسان‌ها را از یکدیگر متمایز می‌نماید. این صفات دوگونه می‌باشند؛ صفات جسمانی و صفات غیرجسمانی. صفات جسمانی جنبه ارثی و ژنتیکی دارند مثلاً قد بر این صفات نمی‌توان دست

برد و تغییری نمی‌توان ایجاد کرد. آنچه که اتفاق می‌افتد و بر کودکان تاثیر دارد بر بعد غیرجسمانی است. در این بعد خانواده با تامین به موقع نیازها، توجه به کودکان، برقراری امنیت، ارضای حس کنجکاو و ... باعث می‌گردد که کودکان فردی توام با عزت نفس و اعتماد به نفس تربیت شوند و با هر مسئله و مشکلی عقلانی و منطقی برخورد نمایند و خصایص اخلاقی را در خود به وجود آورند و در نهایت به انسان‌هایی با شخصیت سالم مبدل شوند.

تامین آرامش و تعادل: خلقت انسان توام با وجود ویژگی‌های خاصی است از جمله نیاز داشتن به آرامش روح این نیاز در دوران کودکی براساس معاشرت با اعضای خانواده شکل می‌گیرد اما بعد از آن که وارد نوجوانی می‌گردد دیگر افراد خانواده پاسخگوی این نیاز او نیستند او براساس فطرت خود کسی را طلب می‌کند که همسر او است و با ازداج این نیاز برطرف می‌گردد.

حفظ پاکدامنی: منطقی است که بپذیریم، مایه برخی از آلودگی‌های اجتماعی شرایط فردی است، کسی که به تنهایی زندگی می‌کند جهت گذران اوقات فراغت خویش، حل مشکلات خویش و در برخورد با انواع مسائلی که پیرامون او قرار دارند بدون شک با زحمات و مشکلات متعددی مواجه خواهد شد که در برخی مواقع ممکن است فرد به خطا رفته و دچار انحرافات می‌گردد لذا جهت جلوگیری کردن از این مشکلات خانواده بهترین گزینه است.

تامین محلی برای ابراز دوستی، محبت: از سوی دیگر خانواده شرایطی را به وجود می‌آورد که در آن والدین نسبت به فرزندان و فرزندان نسبت به والدین و نسبت به خودشان احساس دوست داشتن و محبت نمودن را تجربه نمایند.

کارکردهای منفی

زمینه‌سازی بزهکاری: بزهکاری را در اثر خطای خانواده می‌توان عنوان کرد که قادر به یاد دادن ارزش‌ها و هنجارها نبوده‌اند و نگرانی‌ها و نیازهای ارضا نشده در افراد بزهکار یکی هستند اما روش‌های یادگیری واکنش به این نگرانی‌ها در آن‌ها متفاوت است.

عدم ابراز محبت: کمبود محبت سبب بروز اختلال منش و انواع انحرافات شده و در نسل‌های بعدی نیز اثر می‌گذارد.

اختلاف و ستیز والدین: یکی دیگر از کارکردهای منفی خانواده و مهم‌ترین عامل ایجادکننده نگرانی در کودک، اختلاف و ستیز بین والدین است. خانواده، حریم امن و آسایش است، اما در صورتی که بین والدین درگیری، وجود داشته باشد، آرامش و آسایش از فرزندان سلب می‌شود.

طلاق والدین: محروم بودن از پدر و مادر نیز یکی از مهم‌ترین علل در به دری، بزهکاری می‌شود.

اعمال خشونت: از دیگر کارکردهای منفی خانواده این است که در بعضی از خانواده‌ها، کودک به خاطر اشتباهاتی که انجام می‌دهد تنبیه بدنی می‌شود. این حالت ممکن است در کودک ایجاد یک حالت انتقام‌جویی کند و بعدها در نوجوانی این انتقام‌جویی را به سمت خانواده یا جامعه ابراز دارد.

آسیب‌شناسی اجتماعی

آسیب‌شناسی اجتماعی مفهوم جدیدی است که از علوم زیستی گرفته شده و مبتنی بر تشابهی است که دانشمندان بین بیماری‌های عضوی و آسیب‌های اجتماعی قائل می‌شوند. واژه آسیب‌شناسی از دیدگاه پزشکی به فرآیند ریشه‌یابی بیماری‌ها گفته می‌شود. اما به سبب اینکه گاهی تشخیص بیماری از سلامتی دشوار است، لذا جامعه‌شناسانی که این واژه را وام گرفته و از آن آسیب‌اجتماعی ساخته‌اند به این معنا که اگر هنجار پذیرفته شده از سوی افراد جامعه نادیده گرفته شود، آنگاه کز رفتاری به وجود می‌آید و رفتار انسان شکل و شمایل بیماری به خود می‌گیرد (ستوده، ۱۳۹۴). همچنین زندگی اجتماعی انسان به وسیله هنجارها،

قوانین و مقررات اداره می‌شود. اگر افراد جامعه به قوانین، مقررات و هنجارهای اجتماعی که رفتار آن‌ها را به عنوان مناسب و نامناسب تعریف می‌کنند مقید نباشند، فعالیت‌های انسان متوقف یا دچار هرج و مرج خواهد شد. ارزش‌های اجتماعی که بدان پایبندیم یک دنیای اجتماعی برایمان می‌سازند که در آن می‌توانیم جزئیات رفتار را به طور مستقیم پیش‌بینی کنیم اما همیشه افراد این نظم را رعایت نمی‌کنند و مرتکب رفتار انحرافی خواهند شد و انحراف اجتماعی ممکن است به صورت عدم هم‌نوایی با هنجار تعریف شود اما دارای پیوستاری است که هم به تخلف از قانون (دزدی) و هم به تخلف از هنجارهای اجتماعی و فرهنگی بدون قانون‌شکنی (فرار از مدرسه) ارجاع داده می‌شود به طور کلی اگر فرد برخلاف هنجارها و ارزش‌هایی که به وسیله‌ی فرهنگ جامعه تعریف می‌شود رفتار کند به عنوان رفتار انحرافی شناخته می‌شود بدون آن‌که چنین رفتاری لزوماً به قانون‌شکنی منتهی شود (زکی، ۱۳۹۰).

هدف‌ها و مقاصد آسیب‌شناسی اجتماعی را چنین می‌توان برشمرد:

(۱) مطالعه و شناخت آسیب‌های اجتماعی و علل و انگیزه‌های پیدایی آن و شناخت شخصیت آنان

(۲) پیشگیری از آسیب‌های اجتماعی به منظور بهسازی محیط زندگی جمعی و خانوادگی

(۳) درمان آسیب دیدگان اجتماعی با به‌کارگیری روش علمی

(۴) تداوم درمان برای پیشگیری و جلوگیری از بازگشت مجدد

ستوده (۱۳۹۴) انواع آسیب‌شناسی اجتماعی را به شرح ذیل توضیح می‌دهد:

سرقت: برداشتن چیزی از دیگران بدون اطلاع و رضایت او و در فرهنگ معین به معنای دزدیدن است و همچنین در دانشنامه حقوق به معنای برداشتم مال کسب به شکل پنهانی است.

علل و انگیزه‌های سرقت (تبیین جامعه‌شناختی)

عوامل ذهنی: مانند هوش و استعداد

سن: به طوری که بسیاری از چیزهایی که از دید بزرگسالان دزدی نامیده می‌شود از دیدگاه روان‌شناسان کودک کنجکاو نامیده می‌شود.

جنس: معمولاً جنس مرد قدرت بیشتری از جنس زن دارد و در عمل سرقت بین دو جنس تفاوت‌هایی وجود دارد.

وضعیت بدنی: برای مثال شخصی که دارای قدی بلند و اندامی قوی است بین خود و دیگران فرق می‌گذارد و حق به خودش می‌دهد.

علل و انگیزه‌های روانی – عاطفی سرقت (تبیین روان‌شناختی)

فقر عاطفی: فقر عاطفی یکی از عوامل فردی سرقت است. کودکانی که دارای اختلالات عاطفی شدید هستند و والدین آن‌ها در اثر طلاق از هم جدا شده‌اند ارتکاب جرم در این افراد بالا است.

ناکامی: همان عدم امکان برای رسیدن به هدف است. دولاورد و دوب معتقدند که شیوع و دیگر تنگدستی‌ها را باید واکنشی در برابر ناکامی دانست (ستوده، ۱۳۹۴؛ به نقل از کلاین‌برگ، ۱۳۴۲).

پرخاشگری: پرخاشگری سبب پیامدهایی از جمله آسیب به دیگران می‌شود. فرد زمانی که به هدف خود نمی‌رسد و ناکام می‌شود با اعمال ضداجتماعی ناکامی خود را جبران می‌کند.

تجربه‌های دوران کودکی: حوادث تلخ دوران کودکی براساس نظر روان‌شناسان در ذهن کودک می‌ماند و زمانی شرایط مهیا شود خود را نشان می‌دهد از فرد شخصیتی جامعه‌ستیز می‌سازد که او را به اعمال ضداجتماعی سوق می‌دهد.

محبت زیاد: کودکانی که در محیط خانه نازپرورده بزرگ می‌شوند زمانی که در جامعه نیازهایشان بر آورده نشود تصور می‌کنند همه علیه آنان قیام می‌کنند و در نتیجه به اعمال ضد اجتماعی دست می‌زنند.

علل اجتماعی - اقتصادی سرقت (تبیین جامعه‌شناختی)

فقر مادی: فقر مادی یکی از عوامل ایجادکننده سرقت است فرد زمانی که از لحاظ روانی از جامعه طلبکار می‌شود و نوعی احساس انتقام‌کشی در او پرورش می‌یابد.

از هم پاشیدگی خانواده و عدم امنیت عاطفی کودک: جدایی والدین عامل ایجادکننده بزهکاری در شخصیت کودکان است. بیشتر بزهکاران، آغاز سرکشی خود را جدایی والدین می‌دانند. جای تردیدی نیست خانواده نقش مهمی در شخصیت کودکان دارد.

اعتیاد به مواد مخدر

ماده مخدر: به هر ماده‌ای غیر از غذا و آب می‌گویند که وقتی وارد بدن موجود زنده شود، ساختار و کارکرد آن را تغییر دهد (ستوده، ۱۳۹۴؛ به نقل از کندال، ۲۰۰۳). سه عامل فشار روانی، افسردگی و شخصیت ضداجتماعی می‌تواند عامل به وجود آورنده اعتیاد به مواد مخدر باشند. اسدزاده (۱۳۸۶) نیز می‌گوید سوء مصرف به معنی مصرف یک ماده به صورت مداوم برخلاف توجه به عواقب آن می‌باشد. پس از مصرف مداوم عدم مصرف آن باعث حالات خلقی و هیجانی نامطلوب می‌شود و این امر او را وامی‌دارد تا اجبار او با وجود پیامدهای نامطلوب آشکار، به مصرف مواد ادامه دهد (اسدزاده، فائزه؛ به نقل از رستمی، ۱۳۸۶).

عوامل موثر بر اعتیاد

اعتیاد پدیده‌ای چندوجهی است که هیچ‌گاه یک عامل باعث به وجود آمدن آن نمی‌شود عوامل فردی، خانوادگی، اجتماعی، زیستی و فرهنگی در تعامل با یکدیگر موجبات مصرف مواد مخدر را فراهم می‌آورند و از این عوامل، عوامل خانوادگی مهمتر هستند و اعتیاد و عملکرد خانواده رابطه‌ای دوسویه دارند نه تنها عملکرد خانواده اعتیاد را گسترش می‌دهد بلکه اعتیاد کیفیت زندگی را پایین می‌آورد و به شکل منفی رفتارهای اعضای خانواده را تحت تاثیر قرار می‌دهد و در صورتی که الگوهای اعتیادی با مداخلات مناسبی روبرو نشوند از نسلی به نسل بعد منتقل می‌شوند. ضعف حمایتی والدین هم باعث اعتیاد می‌شود زیرا بسیاری از جهت‌گیری‌ها پیش از ورود به جامعه در درون خانواده تکوین می‌یابد و حمایتی که فرد از خانواده دریافت می‌کند او را از بسیاری از تمایلات مخرب مصون می‌دارد و همچنین طرد کودک توسط خانواده باعث روی آوردن او به سمت اعتیاد می‌شود و در خانواده‌هایی که درگیری زیاد است افراد توان ماندن در خانه را ندارند و ترجیح می‌دهند با دوستان باشند و این باعث رفتن آن‌ها به سمت اعتیاد می‌شود و طلاق هم با اعتیاد رابطه دارد زیرا افراد دارای کمبود عاطفی می‌شوند و برای جبران آن به اعتیاد روی می‌آورند (اسدزاده، ۱۳۸۶).

عوارض اجتماعی اعتیاد به مواد مخدر: فرد معتاد نسبت به خانواده خود احساس مسئولیت نمی‌کند، به دگيران اعتماد ندارد و نیازهای خود را در اولویت قرار می‌دهد. چنین فردی برای کسانی که مواد مخدر برای او فراهم می‌کنند احترام می‌گذارد. ارتکاب جرم در این افراد بیشتر است زیرا برای فراهم کردن مواد برای خود دست به هر کاری می‌زنند (ستوده، ۱۳۹۴). امیری اعتیاد را

ابتلای اسارت‌آمیز به ماده مخدر که از نظر جسمی یا اجتماعی زیان‌آور باشد تعریف می‌کند (امیری، ۱۳۹۰؛ به نقل از مساواتی‌آذر، ۱۳۷۲).

طلاق

طلاق از دیدگاه کوپر شیوه نهادی شده اختیاری پایان یک ازدواج است (کوپر، ۱۹۸۵).

آسیب‌هایی که دامن فرزندان طلاق را می‌گیرد عبارتند از: بزهکاری نوجوانان، اعتیاد مردان و زنان به مواد مخدر، پرخاشگری، افت تحصیلی، کاهش میل به ازدواج. سورانی رجبی (۱۳۹۳) گفته است که طلاق یکی از آسیب‌های اجتماعی است. در بحث طلاق، آنچه مهم است جدایی عاطفی افراد از یکدیگر است طلاق پنهان که در زیر یک سقف بدون علاقه و همدلی زندگی می‌کنند که این زمینه را برای طلاق واقعی مهیا می‌سازد. جمشیدیها طلاق را گسیختگی خانواده و انحلال قانونی، شرعی و عرفی ازدواج تحت شرایط و مقرراتی خاص و انحلال رابطه‌ی زناشویی را در ازدواج دائم که به دنبال آن از نظر رعایت حقوق در تکالیف زناشویی مسئولیتی برای زن و شوهر وجود ندارد تعریف می‌کند (جمشیدیها، ۱۳۹۰؛ به نقل از حسینی بهشتی، ۱۳۹۰). در گذشته مردم نسبت به طلاق بسیار سخت‌گیرانه عمل می‌کردند و طلاق در طبقه متوسط بیشتر از پایین بود و مشکلات از طریق ریش‌سفیدان حل می‌شد اما امروزه طلاق در شهرها افزایش پیدا کرده است و عواملی که باعث طلاق شده‌اند عبارتند از: تغییر نگرش نسبت به طلاق، رواج ازدواج‌های دوستانه مبتنی بر عواطف و علایق زودگذر، تغییر ساختار خانواده، کاهش فرزندآوری، تغییر قوانین طلاق که نرخ طلاق امروزه افزایش پیدا کرده است (فسایی و همکاران، ۱۳۹۲).

یکی دیگر از آسیب‌های اجتماعی خودکشی است که به هر حالتی از مرگ اطلاق می‌شود که نتیجه مستقیم یا غیرمستقیم عملی باشد که شخص قربانی آن را انجام داده و از نتیجه‌ی عملش آگاه بوده است (ستوده، ۱۳۹۴؛ به نقل از آرون، ۱۳۶۶). از نظر دورکیم انگیزه خودکشی از شرایط اجتماعی زاده می‌شود و ساخت اجتماعی است که رفتار ضداجتماعی را به فرد تحمیل می‌کند. و روسپیگری یکی دیگر از آسیب‌های اجتماعی است و روسپی زنی است که به خاطر پول و برای ارضای میل جنسی مرد به او تسلیم می‌شود (ستوده، ۱۳۹۴) برخی از عواملی که در افزایش آسیب‌پذیری زنان موثرند عبارتند از: فقر و گرسنگی، مهاجرت و شهرگرایی، بیکاری، فریب، بی‌سوادی.

شیوه‌های پیشگیری و مبارزه

(۱) تسهیل ازدواج جوانان (۲) تضمین امنیت از هر جنبه (۳) فقرزدایی (۴) برنامه‌ریزی درست برای گذراندن اوقات فراغت (۵) اجاد خانه امن برای پذیرش زنان (۶) مبارزه مستمر با مواد مخدر

اکبری عوامل زیر را به عنوان آسیب‌شناسی اجتماعی نام برده است:

بیکاری، آسیب‌شناسی روابط دختر و پسر، خشونت، فرار از خانه، اینترنت، فقر، اوقات فراغت، بزهکاری، تکدی‌گری، مهاجرت، صدمات، بی‌رغبتی تحصیلی، قانون‌گریزی را اضافه کرده است.

هم‌چنین امیری عوامل زیر را به عنوان آسیب‌شناسی اجتماعی نام برده است:

بیکاری، فقر، اعتیاد، تکدی‌گری، قتل، سرقت، شرارت و بزهکاری

در پیدایش انحرافات اجتماعی و رفتار نابهنجار و آسیب‌زا عوامل متعددی به عنوان عوامل پیدایش و زمینه‌ساز موثر هستند؛ مانند: عوامل فردی: جنس، سن، وضعیت ظاهری و قیافه، ضعف و قدرت بیماری، عامل ژنتیک و غیره؛ عوامل روانی: حساسیت، نفرت، ترس و وحشت، اضطراب، کم‌هوشی، خیال‌پردازی، قدرت‌طلبی، کم‌رویی، پرخاشگری، حسادت، بیماری‌های روانی و غیره؛ عوامل

محیطی: اوضاع و شرایط اقلیمی، شهر و روستا، کوچه و خیابان، گرما و سرما؛ عوامل اجتماعی: خانواده، طلاق، فقر، فرهنگ، اقتصاد، بیکاری، شغل، رسانه‌ها، مهاجرت و جمعیت (امیری و همکاران، ۱۳۹۰).

بحث و نتیجه‌گیری

دوره نوجوانی که از ۱۱ یا ۱۲ سالگی شروع می‌شود، دنباله‌ی دوره کودکی است و دوره تحول جسمی و روانی است. بلوغ فشارهایی را از درون بر نوجوان وارد می‌کند که برایش ناشناخته است. این فشارهای ناشناخته، نگرانی‌هایی را در او به وجود می‌آورد و نوجوان هر چقدر به شناخت بیشتر خود نایل شود می‌خواهد خود را معیارهای دوران بلوغ هماهنگ سازد در نتیجه با والدین و معلمان اختلاف پیدا می‌کند و به ستیز با آن‌ها می‌پردازد و خانواده در این دوره نقش خیلی مهمی دارد و به مثابه سنگ بنای جامعه محسوب می‌شود و به صورتی که افراد قبل از اینکه به جامعه تعلق داشته باشند درون خانواده رشد یافته‌اند. شکل جامعه‌پذیری، شکل‌گیری شخصیت و نحوه روبرو شدن با مسائل و انتخاب‌ها درون خانواده جهت‌دهی می‌شود و خانواده فرد جایگاه مهمی در شکل‌گیری ویژگی‌ها، جهان‌بینی‌ها و تمایلات افراد دارد و یکی از جنبه‌های مهم عملکرد خانواده بعد ارتباطی آن است به طوری که ارتباط موثر بین اعضای خانواده موجب رشد احساسات و ارتقا می‌شود و بدون ارتباط موثر نمی‌توان خانواده را سالم قلمداد کنیم که این روابط موثر موجب پیشگیری از آسیب اجتماعی می‌شوند در صورتی که نبود عاطفی باعث آسیب اجتماعی می‌شود علاوه بر روابط خانواده باید دارای کارکردهای مثبت تربیت فرزندان، تامین نیازهای اعضای خانواده، جامعه‌پذیری فرزندان، تکوین شخصیت کودکان، تامین آرامش و تعادل و تامین محلی برای ابراز دوستی و محبت باشد که نوجوان به سوی رفتارهای ضداجتماعی نرود زیرا اگر نوجوان به این نتیجه برسد که خانواده، مدرسه و دوستان به او بی‌توجه هستند، ممکن است واکنش‌های پرخاشگرانه از خود نشان دهد و یا به جامعه بدبین شده و دست به رفتارهای ضداجتماعی بزند. در نتیجه خانواده نقش مهمی در پیشگیری از آسیب‌های اجتماعی از قبیل خودکشی، طلاق و ... دارد. در مجموع خانواده با توجه به تغییر جوامع دارای منزلت بالایی است و همچنین نقش خیلی پررنگ و همچنین در پیشگیری از آسیب اجتماعی دارد به صورتی که پژوهش‌های دیگر نیز به اهمیت خانواده پی برده‌اند نتایج این پژوهش نیز در راستا پژوهش‌های پیشین (فریدکیان، رابری، فضلی‌نیا، نگرایی و رئیسی) است.

در عصر ما پیشگیری مهم‌تر از درمان است. بهتر است اقدام به سالم کردن محیط اجتماعی نوجوانان یعنی خانواده و محیط اجتماعی همگان یعنی جامعه بکنیم.

منابع

- فریدکیان، سیما (۱۳۸۹). بررسی اختلال در کارکردهای خانواده و تاثیر آن بر اعتیاد فرزندان، نشریه انتظام اجتماعی، دوره دوم، شماره ۱
- رابری، رقیه و همکاران (۱۳۹۱). بررسی نقش خانواده در اعتیاد فرزندان از دیدگاه مادران دارای فرزند معتاد شهر تهران، نشریه سلامت و بهداشت اردبیل، دوره سوم، شماره ۲.
- فاضلی‌نیا، فرزانه (۱۳۸۰). به بررسی نقش خانواده و مدرسه در آسیب‌زایی اجتماعی نوجوانان کانون اصلاح و تربیت شهر تهران، پایان‌نامه کارشناسی ارشد، دانشگاه تهران.
- نگرایی، فرشته (۱۳۸۰). به بررسی نقش خانواده و مدرسه در آسیب‌زایی روانی - اجتماعی کودکان و نوجوانان کانون اصلاح و تربیت اهواز، پایان‌نامه کارشناسی ارشد، دانشگاه تهران.
- رئیس، ابوالقاسم (۱۳۸۲). بررسی مقایسه‌ای نقش خانواده در بزهکاری نوجوانان فراری از منزل و نوجوانان غیر بزهکار شهر تهران در سال تحصیلی ۱۳۸۲.
- ستوده، هدایت‌الله (۱۳۹۴). آسیب‌شناسی اجتماعی (جامعه‌شناسی انحرافات)، چاپ بیست و چهارم، تهران: انتشارات آوای نور.
- ملکی، حسن (۱۳۹۵). روان‌شناسی خانواده، چاپ اول، تهران: انتشارات آوای نور.

- اکبری، ابوالقاسم (۱۳۹۰). *آسیب‌شناسی اجتماعی*، چاپ اول، تهران: انتشارات رشد و توسعه.
- امیری، مجتبی و همکاران (۱۳۹۲). *مطالعه آسیب‌های اجتماعی ناشی از حاشیه‌نشینی در منطقه ۱۹ شهر تهران از دیدگاه مدیران شهری*.
- برهانی، نادره (۱۳۸۲). *بررسی مقایسه‌ای سبک دلبستگی و عملکرد خانواده در دو گروه دختران فراری و عادی*، پایان‌نامه کارشناسی ارشد، دانشگاه تهران.
- چاووشی‌فر، جلال (۱۳۷۹). *بررسی مقایسه‌ای عوامل تنیدگی‌زا و رفتارهای مقابله‌ای در نوجوانان بی‌سرپرست مراکز شبانه‌روزی بهزیستی و نوجوانان دارای والدین شهر تهران*، پایان‌نامه کارشناسی ارشد، دانشگاه تربیت مدرس.
- منصور، محمود (۱۳۶۸). *زمینه بررسی بزهکاری کودکان و نوجوانان*، چاپ اول، تهران: ناشر چهر.
- امینی، فریده (۱۳۷۹). *مقایسه عملکرد خانواده دانش‌آموزان مستقل و وابسته*، پایان‌نامه کارشناسی ارشد، دانشکده روان‌شناسی، دانشگاه تربیت معلم.
- برناردشاو، جان (۱۳۷۲). *تحلیل سیستمی خانواده*، ترجمه مهدی قوچه‌دانی، تهران، انتشارات رشد.
- هاشمی، زینب (۱۳۹۰). *تاثیر اشتغال و سطح تحصیلات زنان بر کارکردهای اجتماعی و عاطفی خانواده (مطالعه‌ای در تهران)*، پایان‌نامه کارشناسی ارشد، دانشکده روان‌شناسی، دانشگاه تهران.
- اسدزاده، فائزه (۱۳۸۶). *تجربه زیسته زنان با سوءمصرف مواد با تاکید بر خانواده*، پایان‌نامه کارشناسی ارشد، دانشکده روان‌شناسی، دانشگاه تهران

SID

سرویس های ویژه

سرویس ترجمه تخصصی

کارگاه های آموزشی

بلاگ مرکز اطلاعات علمی

سامانه ویراستاری STES

فیلم های آموزشی

کارگاه های آموزشی مرکز اطلاعات علمی

مقاله نویسی علوم انسانی

اصول تنظیم قراردادها

آموزش مهارت های کاربردی در تدوین و چاپ مقاله